

УДК 811.161.3'373:821.161.3.09Шашалевіч

НЕСТАНДАРТНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ДРАМАТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВАСИЛЯ ШАШАЛЕВИЧА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1920-х гг.

Л. В. ГЛУШИЦКИЙ¹⁾

¹⁾Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси,
ул. Сурганова, 1, корп. 2, 220072, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Впервые анализируются с языковедческой точки зрения пьесы В. Шашалевича «Змрок» и «Воўчыя ночы». Используемые автором лексические средства рассматриваются в аспекте отношения их значений к значениям соответствующих единиц в современном стандарте белорусского литературного языка. Осуществляется систематизация значений лексем, не зафиксированных основными современными кодификационными источниками, согласно их частеречной принадлежности. Приводятся количественные данные, полученные в результате анализа фактического материала.

Ключевые слова: лексикология; лексикография; язык художественной литературы; драматургия; В. Шашалевич; значение; семантика.

НЕСТАНДАРТНЫЯ ЗНАЧЭННІ ЛЕКСІЧНЫХ АДЗІНАК У ДРАМАТЫЧНЫХ ТВОРАХ ВАСІЛЯ ШАШАЛЕВІЧА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 1920-х гг.

Л. У. ГЛУШЫЦКІ^{1*}

^{1*)}Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі,
вул. Сурганава, 1, корп. 2, 220072, г. Мінск, Беларусь

Анатацыя. Упершыню аналізуюцца з мовазнаўчага пункту гледжання п'есы В. Шашалевіча «Змрок» і «Воўчыя ночы». Выкарыстаныя аўтарам лексічныя сродкі разглядаюцца ў аспекце адносін іх значэнняў да значэнняў адпаведных адзінак у сучасным стандарце беларускай літаратурнай мовы. Праводзіцца сістэматызацыя не зафіксаваных асноўнымі сучаснымі кадэфікацыйнымі крыніцамі значэнняў лексем паводле іх часцінамоўнай прыналежнасці. Прыводзяцца колькасныя даныя, атрыманыя ў выніку аналізу фактычнага матэрыялу.

Ключавыя словы: лексікалогія; лексікаграфія; мова мастацкай літаратуры; драматургія; В. Шашалевіч; значэнне; семантыка.

Образец цитирования:

Глушыцкі ЛУ. Нестандартныя значэнні лексічных адзінак у драматычных творах Васіля Шашалевіча другой паловы 1920-х гг. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія.* 2026;2:60–70.
EDN: YBPHYB

For citation:

Hlushytski LU. Non-standard meanings of lexical units in the dramatic works of Vasil Shashalevich of the second half of the 1920s. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2026;2:60–70. Belarusian.
EDN: YBPHYB

Автор:

Лев Владимирович Глушицкий – аспирант отдела лексикологии и лексикографии Института языкознания имени Якуба Коласа. Научный руководитель – доктор филологических наук, доцент Т. Е. Старостенко.

Author:

Leu U. Hlushytski, postgraduate student at the department of lexicology and lexicography, Institute of Linguistics named after Yakub Kolas.
leu.hlushycki@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-3814-9278>

NON-STANDARD MEANINGS OF LEXICAL UNITS IN THE DRAMATIC WORKS OF VASIL SHASHALEVICH OF THE SECOND HALF OF THE 1920s

L. U. HLUSHYTSKI^a

^aCentre for Research of Belarusian Culture, Language and Literature,
National Academy of Sciences of Belarus,
1 Surganova Street, 2 building, Minsk 220072, Belarus

Abstract. The article analyses the plays of the Belarusian writer of the early 20th century V. Shashalevich «Zmrok» and «Vowchyja nochy» from a linguistic point of view for the first time. The vocabulary used by the author is considered in the aspect of the relation of lexical meanings to the meanings of the corresponding units in the modern standard of the Belarusian literary language. The systematisation of meanings that are not recorded by the main modern codification sources is carried out according to the part-of-speech affiliation of lexemes. Quantitative data obtained as a result of the actual material analysis is presented.

Keywords: lexicology; lexicography; language of fiction; drama; V. Shashalevich; meaning; semantics.

Уводзіны

Мова беларускай мастацкай літаратуры традыцыйна з'яўляецца адной з найважнейшых крыніц вывучэння беларускай літаратурнай мовы як у сінхронічных, так і ў дыяхранічных даследаваннях. Гэта акалічнасць звязана з тым, што першыя перыяды існавання новай беларускай літаратурнай мовы характарызуюцца часцейшым яе выкарыстаннем у мастацкіх тэкстах, чым у тэкстах іншых стыляў. Так, аўтары акадэмічнага выдання «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы» адзначалі: «Адрозненне старой і новай літаратурнай моў па сферы іх ужывання заключаецца ў тым, што старая літаратурная мова выкарыстоўвалася ва ўсіх асноўных сферах грамадскага і культурнага жыцця і перш за ўсё была мовай дзелавага ўжытку, справаводства – была дзяржаўнай мовай, што з'яўляецца важнай умовай існавання і развіцця літаратурнай мовы, хаця арыгінальная мастацкая літаратура на ёй яшчэ не была створана. Новая ж літаратурная мова стала якраз мовай мастацкай літаратуры, у першую чаргу паэзіі. У 60-я гады ўзнікае публіцыстыка, і толькі ў пачатку XX ст. дзякуючы перыядычнаму друку складаюцца сродкі навуковага і дзелавага стыляў» [1, с. 16].

Для пачатку XX ст. вялікае значэнне ў літаратуры мае драматычны жанр. Роля тэатральных пастановак у жыцці тагачаснага грамадства заканамерна была больш важнай у параўнанні з сучаснасцю. Так, многія пісьменнікі названага перыяду, творы якіх сёння лічацца класічнымі і вывучаюцца ва ўстановах адукацыі, былі ў тым ліку драматургамі. Як пішуць аўтары вышэйзгаданага выдання, «высокай мастацкасцю вызначаліся і першыя арыгінальныя творы беларускай драматургіі: “Модны шляхцюк” К. Каганца, “Паўлінка” і “Раскіданае гняздо” Я. Купалы» [1, с. 117].

Лінгвістычнаму вывучэнню беларускай драматургіі адзначанага перыяду прысвечана няшмат даследаванняў. У большасці з іх разглядаюцца самыя вядомыя творы класікаў беларускай літаратуры, такіх як Янка Купала [2] і Кандрат Крапіва [3–5], або толькі пэўны аспект мовы мастацкага тэксту. Так, пры вывучэнні драматургічных твораў І. Я. Лепешаў аналізаваў пераважна іх фразеалагічны склад [6], В. І. Рагаўцоў – сродкі выражэння камічнага [7; 8], А. М. Шубадзёрава – выкарыстанне каламбурна [9]. У 2023–2025 гг. намі былі апублікаваны артыкулы, у якіх даследавалася мова беларускай драматургіі 1910–30-х гг. [10; 11], у 2025 г. абаронена магістарская дысертацыя «Мова беларускай драматургіі 1910–1930 гг.: гістарычна-стылістычны аспект»¹. У гэтай працы разглядаюцца стылістычныя характарыстыкі лексічных і фразеалагічных моўных адзінак, ужытых у творах беларускіх драматургаў даваеннага перыяду ў суаднесенні з сучаснымі нормамі беларускай літаратурнай мовы.

Такі невысокі ўзровень даследаванняў пытання звязаны з тым, што значная частка матэрыялаў па беларускай драматургіі 1900–30-х гг. або публікаваліся толькі ў даваенны перыяд, або ўвогуле не публікавалася, у сувязі з чым гэтыя творы застаюцца недаступнымі або маладаступнымі для сучасных чытачоў і вучоных. Наша думка пацвярджаецца тым, што нават у літаратуразнаўчых даследаваннях па драматургіі 1900–30-х гг. многім творам прысвячаюцца толькі некалькі старонак або нават абзацаў. У якасці прыкладу разгледзім звесткі пра п'есу В. Шашалевіча «Змрок»² у розных даследаваннях. У кнізе С. Лаўшука «Станаўленне беларускай савецкай драматургіі» гэты драматычны твор згадваецца адзін раз у пераліку пастановак БДТ-1 да 1930 г. [12, с. 158]. У артыкуле З. Мамачкіна ў часопісе «Роднае слова» п'есе прысвечаны па некалькі

¹Глушыцкі Л. У. Мова беларускай драматургіі 1910–1930 гг.: гістарычна-стылістычны аспект // Электронная бібліятэка БДУ. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/333201/1/Glushitski_fil_ref.pdf (дата звароту: 20.01.2026).

²Беларус. дзярж. арх.-музей літ. і мастацтва (БДАМЛІМ). Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18.

сказаў на дзвюх старонках [13, с. 12–13]. У артыкуле «Драматургія Васіля Шашалевіча» таго ж аўтара, апублікаваным у гэтым жа часопісе, ідэйны змест твора разгледжаны на двух разваротах [14, с. 10–13]. У акадэмічным выданні «Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя» ў томе, прысвечаным перыяду 1921–1941 гг., твор згадваецца адзін раз сярод «арыгінальных, смелых па задуме п’ес» В. Шашалевіча [15, с. 658].

Прыведзеныя факты сведчаць пра тое, што творы беларускай драматургіі пачатку XX ст., з’яўляючыся важным элементам у карціне развіцця літаратурнай мовы, не былі належным чынам разгледжаны ў мовазнаўчых даследаваннях. Гэты факт можа ствараць перашкоды для правільнага адлюстравання гісторыі літаратурнай мовы названага перыяду ў сучасных падручніках, слоўніках, даведніках і іншых выданнях. Менавіта таму патрабуецца дэталёвае даследаванне розных аспектаў мовы гэтага перыяду, у тым ліку яе слоўнікавага складу і лексічнай семантыкі.

Тэарэтычныя асновы даследавання

Мэтай артыкула з’яўляецца даследаванне нестандартных (з пункту гледжання сучаснай беларускай літаратурнай мовы) значэнняў лексічных адзінак у творах даваеннай драматургіі на матэрыяле п’ес В. Шашалевіча «Змрок» і «Воўчыя ночы», напісаных у другой палове 1920-х гг.

У перыяд, да якога адносяцца згаданыя творы [16–19], беларускія лексікографы яшчэ толькі спрабавалі аформіць наяўную інфармацыю ў аднамоўным тлумачальным слоўніку [20]. Акрамя таго, пры дзяржаўным вывучэнні лексічнай семантыкі лагічна звяртацца да сучасных крыніц. У гэтым артыкуле для параўнання значэнняў лексем былі выкарыстаны два аднамоўныя тлумачальныя акадэмічныя слоўнікі: ТСБМ і ТСБЛМ 2022. ТСБМ з’яўляецца самым поўным выданнем, ТСБЛМ 2022 – самым апошнім выданнем па часе выхаду, якое выражае найбольш актуальныя погляды акадэмічных мовазнаўцаў на літаратурную норму. Такім чынам, пад нестандартнымі значэннямі маюцца на ўвазе тыя значэнні, што не зафіксаваны ў гэтых слоўніках.

Для даследавання з твораў былі выбраны моўныя адзінкі, якія фармальна супадаюць з пададзенымі ў сучасных даведніках, аднак іх значэнне не адпавядае прыведзенаму ў абраных слоўніках. Паколькі не ўсе адзінкі, якія можна сустрэць у творах, ёсць у двух названых выданнях, узнікла неабходнасць звярнуцца да іншых лексікаграфічных даведнікаў. Пры аналізе фактычнага матэрыялу былі выкарыстаны наступныя дыялектныя слоўнікі: Бялькевіч, Гомельшчына, Каспяровіч, МС, СНЛ-1, СНЛ-2, СНЛ-3, ССГ, Чарн. Дадатковая інфармацыя была ўзята з перакладнога слоўніка М. Гарэцкага (Гарэцкі). Яго выкарыстанне абумоўлена тым, што сам аўтар слоўніка паходзіў з тэрыторыі ўсходняй Магілёўшчыны, дзе нарадзіўся і В. Шашалевіч. У слоўніку М. Гарэцкага прыводзяцца многія мясцовыя лексічныя адзінкі з перакладам на рускую мову, таму гэта выданне можа быць дапаможнікам пры вызначэнні семантыкі.

Аўтарскія пераносныя значэнні (напрыклад, метафарычны перанос значэння слова *ваўчыха* для абазначэння жанчыны) не разглядаюцца ў гэтым даследаванні, паколькі яны павінны аналізавацца асобна сярод стылістычных сродкаў і прыёмаў, выкарыстаных аўтарам твораў.

Усе цытаты з твораў В. Шашалевіча пашпартызуюцца і падаюцца з захаваннем моўных асаблівасцей арыгінала, што найбольш важна пры разглядзе неапублікаванага матэрыялу, да якога адносіцца тэкст п’есы «Змрок». Не захаваны толькі асаблівыя літары, якімі пэўны час абазначаліся гукі [дж] і [дз] у часопісе «Узвышша», гэтыя гукі перадаюцца паводле сучасных правіл.

Вынікі і іх абмеркаванне

Прааналізаваны факталагічны матэрыял прадстаўлены ў выглядзе табліц. У кожнай табліцы разглядаецца адпаведная група лексем, аб’яднаных па іх часцінамоўнай прыналежнасці. У табліцах пададзена наступная інфармацыя:

- лексема;
- кантэкст ужывання лексемы з твора В. Шашалевіча;
- значэнне, у якім ужыта слова ў прыведзеным кантэксце;
- значэнне (значэнні) лексемы (без ілюстрацыйных прыкладаў) у ТСБМ;
- значэнне (значэнні) лексемы (без ілюстрацыйных прыкладаў) у ТСБЛМ 2022.

У слупках з сучаснымі значэннямі змешчаны ўсе значэнні лексемы адпаведнай часціны мовы. Выключэнне зроблена толькі для дзеяслова *браць*, для якога прыведзена толькі самае блізкае значэнне. Гэта сітуацыя выклікана неабходнасцю эканоміі месца, паколькі лексема *браць* мае ў літаратурнай мове 21 значэнне з вялікай колькасцю адценняў.

Назоўнікі. У творах В. Шашалевіча выяўлены ўсяго сем назоўнікаў з незафіксаванымі тлумачальнымі слоўнікамі літаратурнай мовы значэннямі. Сярод назоўнікаў, якія маюць нестандартныя значэнні, ёсць адзінкі з вельмі бліскім да сучаснага значэннем (словы *ссыпка*, *шляхецтва* і інш.) і адзінкі, у семантыцы якіх праяўляецца спецыфіка дыялектнай моўнай сістэмы, роднай для аўтара (слова *лог*³). У пэўных

³У машынапісе п’есы «Змрок» першапачаткова ўжыта слова *лог*. Толькі пазней у некалькіх выпадках яно заменена на *лог*.

выпадках можна гаварыць пра аманімічнасць назоўнікаў з тымі лексемамі, якія зафіксаваны ў сучасных слоўніках (актуальнае значэнне слова *крэндзель* і ўжыванне яго В. Пашалевічам). Падрабязная інфармацыя пра назоўнікі прадстаўлена ў табл. 1.

Табліца 1

Нестандартныя значэнні назоўнікаў

Table 1

Non-standard meanings of nouns

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
*галавешка	<i>Здорава яго вы па галавешцы цягнулі!</i> ⁴	‘галава’	Абгарэлы або тлеючы кусок дрэва	Кусок дрэва, які абгарэў або яшчэ тлее
*крэндзель ⁵	<i>Ого! Дармо што дурань, а ён, брат, артыста на розныя крэндзелі і выкрутасы!</i> ⁶	‘штука, фокус, выкрутасы’	Вітая здобная булка, якая звычайна нагадвае па форме лічбу 8	Вітая здобная булка, якая па форме нагадвае васьмёрку
лог	<i>Выбачайце, гэта ня ваш лог, а наш!</i> ⁷	‘луг’ ⁸ (Бялькевіч, с. 251; ССГ, т. 6, с. 45)	Шырокі і доўгі яр з адхоннымі схіламі	Шырокі доўгі яр з адхоннымі схіламі
*развёртка	<i>А развёртку з каго бралі, га? Ці ня ты за нас яе ўнёс?</i> ⁹	‘харчразвёртка’	Планавае размеркаванне каго-, чаго-н.	Планавае размеркаванне каго-, чаго-н.
*саматужнік	<i>Ды што-ж Амэрыка? Адно што толькі там тэхніка, дык гэта праўда... Каб у нас такая тэхніка – не такое наша жыццё было... Іншы раз там адзін чалавек за машынай замяняе 30 чалавек саматужнікаў!</i> ¹⁰	‘работнік, які працуе без дапамогі тэхнікі’ ¹¹	Той, хто займаецца вырабам чаго-н. дома; рамеснік. Пра таго, хто не творча, не якасна працуе	Той, хто займаецца вырабам чаго-н. дома; рамеснік
*ссыпка ¹²	<i>Таксама ня можна казаць, што мы к табе дрэнна адносімся. Мы-ж табе і ссыпку рабілі... Адзін я адсыпаў 15 хунтаў уласнага хлеба!</i> ¹³	‘зерне, якое сяляне збіралі для таго, хто меў патрэбу’	1. Дзеянне паводле дзеясл. ссыпаць – ссыпаць (у 1 знач.). 2. Разм. Уст. Зерне, якое здавалі бацькі вучняў сельскіх школ на патрэбы школы. Першае значэнне дзеяслова <i>ссыпаць</i> : 1. Сыплючы, сабраць разам (што-н. дробнае або сыпкае)	Пададзена як назоўнік паводле значэння дзеяслова <i>ссыпаць</i> . Значэнні дзеяслова <i>ссыпаць</i> : 1. Насыпаць або ўсыпаць куды-н. 2. Скінуць уніз, прымусяць упасці (што-н. дробнае, сыпкае)
шляхецтва	<i>...Я ніколі не ўсаджу нож у спіну ворагу. Толькі ў грудзі. Падумаеш, якое шляхецтва! Дзе ты яго набраўся? Сумленны бой, у якім палягуць касцымі ўсе нашыя байцы!</i> [17, с. 60]	‘высокія маральныя якасці’ ¹⁴	1. Тое, што і шляхта. // Прыналежнасць да шляхты. 2. Назва дваранства, пашыраная ў Расіі першай паловы 18 ст.	У 13 – пачатку 20 стст. ў Беларусі, Польшчы і Літве: дробнапамеснае дваранства

Заўвагі: 1. Тут і далей у табліцах вытрымкі са слоўнікаў прыводзяцца з захаваннем асаблівасцей арыгінала. 2. Зорчак у табліцах пазначаны словы, якія ў тэксце ўжыты не ў пачатковай форме.

⁴БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 159.

⁵У абраных для даследавання слоўніках сустракаюцца наступныя лексемы: *крэндзядзюліна* ‘выкрутас’ (Бялькевіч, с. 235), *крындзядзюльства* ‘балбатня, пустаслоўе’ (СНЛ-1, с. 226), *крэндзелем* ‘сагнуўшыся, скурчывшыся’ (СНЛ-1, с. 226).

⁶БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 64.

⁷Там жа. Арк. 18.

⁸У Буда-Кашалёўскім раёне выкарыстоўваецца мікратапонім *Лог* ‘назва сенакосу, пашы’ (Чарн., с. 162), а ў слоўніку М. Гарэцкага слова *лог* перакладаецца як «луг, долина» (Гарэцкі, с. 137).

⁹БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 7.

¹⁰Там жа. Арк. 56.

¹¹Аднакаранёвыя з гэтай лексмай словы маюць адпаведныя значэнні: *саматугам* ‘без дапамогі цяглавай сілы, на сабе’ (ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 46); *саматугам* ‘на сабе, без дапамогі цяглавай сілы’ (ТСБЛМ 2022, т. 2, с. 247).

¹²На Смаленшчыне зафіксавана падобнае слова: *ссыпки* ‘складчына’ (ССГ, т. 10, с. 104).

¹³БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 11.

¹⁴У слоўніку М. Гарэцкага слова *шляхоцтва* перакладаецца як «благородство» (Гарэцкі, с. 256).

Прыметнікі. У п'есах В. Шашалевіча выяўлены два прыметнікі з незафіксаванымі значэннямі. Адносна субстантываванага прыметніка *малое* трэба адзначыць, што ў ТСБМ адпаведнае значэнне мае слова *маленькае*. Увогуле сярод прыметнікаў няма такіх адзінак, ужыванне якіх рэзка кантраставала б з сучаснымі нормама літаратурнай мовы. Падрабязная інфармацыя пра прыметнікі прадстаўлена ў табл. 2.

Табліца 2

Нестандартныя значэнні прыметнікаў

Table 2

Non-standard meanings of adjectives

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
малое	...Калі ўжо мы ў вялікім правініліся, дык што ўжо на малое глядзець... [16, с. 106]	‘што-небудзь нязначнае, няважнае’	У значэнні назоўніка фіксуецца ў межах значэння ‘малалетні’	Дзіця
спэцыяльны	Па першай, я чалавек спецыяльны, я пастух ¹⁵ .	‘асаблівы, выключны’	1. Прызначаны выключна для каго-, чаго-н., які мае асобае прызначэнне; асобы. 2. Які мае адносіны да якой-н. галіны навукі, тэхнікі, мастацтва. // Які патрабуе прафесійных ведаў у якой-н. галіне	Асобы, які прызначаны выключна для якой-н. навукі, тэхнікі, мастацтва, уласцівы той або іншай спецыяльнасці

Дзеясловы. У разгледжаных творах выяўлены 20 дзеясловаў з незафіксаванымі тлумачальнымі слоўнікамі літаратурнай мовы значэннямі. Сярод разгледжаных груп лексем дзеясловы з’яўляюцца самай шматлікай групай. Падрабязная інфармацыя пра дзеясловы прадстаўлена ў табл. 3.

Табліца 3

Нестандартныя значэнні дзеясловаў

Table 3

Non-standard meanings of verbs

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
*адважыць	І я здаецца адважыў ці 5, ці 8 хунтаў ¹⁶ .	‘аддаць адважнае (пра прадукты)’	Аддзяліўшы, узважыць частку чаго-н.	Аддзяліўшы, узважыць частку чаго-н.
*адцягаць	Брылёўцы, я ведаю, і тады былі самыя бедныя людзі навокал, і ў іх вы луг адцягалі! ¹⁷	‘адсудзіць, адабраць праз суд’ ¹⁸ (Бялькевіч, с. 73)	1. Доўга пранасіць адзенне, абутак. 2. Адцягнуць у некалькі заходаў	1. Доўга пранасіць абутак, адзенне. 2. Адцягнуць у некалькі заходаў
*адчыняць	Сэкратар ячэйкі адчыняе сход [18, с. 34].	‘абвешчаць пра пачатак (сходу)’	Незак. да адчыніць. Значэнні дзеяслова <i>адчыніць</i> : 1. Адводзячы, знімаючы або адстаўляючы ўбок тое, чым перакрыты ўваход ці выхад, пройма ў якое-н. памяшканне, у якую-н. пасудзіну і пад., зрабіць даступнай унутраную або знешнюю прастору; адкрыць; проціп. зачыніць. // Зняць накрыўку; адвесці дзверы і пад. // Пусціць у памяшканне, даць увайсці каму-н. 2. Тое, што і адкрыць (у 3 знач.). Трэцяе значэнне дзеяслова <i>адкрыць</i> : ‘арганізаваць, стварыць што-н. і абвясціць пра пачатак дзейнасці яго’. Адкрыць завод. Адкрыць яслі	Незак. да адчыніць. Значэнне дзеяслова <i>адчыніць</i> : адводзячы, знімаючы або адстаўляючы ўбок тое, чым перакрыты ўваход ці выхад у якое-н. памяшканне (пасудзіну і пад.), зрабіць даступнай унутраную ці знешнюю прастору

¹⁵БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 4.

¹⁶Там жа. Арк. 11.

¹⁷Там жа. Арк. 70.

¹⁸Ёсць яшчэ адна слоўніковая фіксацыя: *адцягаць* ‘адабраць’ (Гомельшчына, с. 14).

Працяг табл. 3
Continuation of the table 3

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
*браць	<i>Дзеўкі бяруць лён і сумныя песні пяюць...</i> ¹⁹	‘ірваць’ ²⁰ [МС, т. 1, с. 76]	Пададзена 21 значэнне з адценнямі, сярод якіх найбліжэйшае да адзначанага – адценне першага значэння: ‘збіраць (пра ягады, грыбы)’	Пададзена 14 значэнняў, з якіх найбліжэйшае да адзначанага – першае: ‘захопліваць рукой або чым-н. іншым, прымаць у рукі’
*быць	<i>Пабачым, пабачым, як ён будзе?</i> ²¹	‘паводзіць сябе’	У самастойнай функцыі лексема адзначана ў наступных значэннях: 1. Жыць, існаваць, быць у наяўнасці // Мець месца; бытаваць. 2. Утрымлівацца на працягу нейкага часу. 3. Присутнічаць, знаходзіцца. 4. Рабіцца, здарацца. // Узнікаць, з’яўляцца на свет. 5. Прыходзіць, прыязджаць, прыбываць куды-н.; наведваць каго-н. 6. 3 ас. адз. л. будзе. Ужываецца ў значэнні цяперашняга часу: ёсць, маецца (пры ўмоўным азначэнні колькасці)	1. Жыць, існаваць, мець месца. 2. Присутнічаць, знаходзіцца. 3. Рабіцца, здарацца. 4. 3 ас. адз. л. будзе. Ужыв. ў знач. цяперашняга часу: ёсць, маецца. 5. Ужыв. як частка састаўнога выказніка
*быць	<i>Льля! Супакойся! Будзе табе!</i> ²²	У форме першай асобы адзіночнага ліку лексема ўжываецца ў значэнні ‘досыць’ ²⁴	Значэнні дзеяслова <i>быць</i> прыводзяцца вышэй	Значэнні дзеяслова <i>быць</i> прыводзяцца вышэй
*выгараць	<i>Чырвонец хацеў падбіць нас ісці проціў бальшавікоў, ды толькі ня выгараў яго!...</i> ²³	‘удацца (у безасабовым ужыванні)’	У безасабовым ужыванні не фіксуецца	У безасабовым ужыванні не фіксуецца
*выкідвацца	<i>Дык выкідайся адсюль! Вымятайся, калі ты гэтакі!..</i> ²⁵	‘выбірацца’	1. Незак. да выкінуцца. 2. Зал. да выкідваць ¹ . Значэнні дзеяслова <i>выкінуцца</i> : 1. Кінуцца адкуль-н. уніз; выскачыць // 3 сілай выбіцца, вырвацца вонкі. 2. Вываліцца, выпасці адкуль-н.	Незак. да выкінуцца. Значэнні дзеяслова <i>выкінуцца</i> : 1. Кінуцца ўніз адкуль-н. 2. Вываліцца, выпасці адкуль-н.
*гадаць	<i>Не кажы мне пра Чырвонца, і не гадай мне пра яго!..</i> [18, с. 31]	‘згадваць’ (Чарн., с. 54)	1. Варажыць: прадказваць што-н. па якіх-н. прыметах. 2. Выказваць здагадкі, меркаваць	1. Варажыць, даведвацца пра будучае або мінулае па картах ці па якіх-н. прыметах. 2. Меркаваць, выказваць здагадкі

¹⁹БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 43.

²⁰Такі ж кантэкст ужывання зафіксаваны ў іншых выданнях: *Як пасее лён, яго бяруць жменямі* (Чарн., с. 87); *Палолі лён. Бралі ўручную* (Чарн., с. 89); *Мы да позных абедыў пыхіралі лён, а тады прабеглі пу кустах, трошкі грібоў найшлі* (СНЛ-2, с. 36).

²¹БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 119.

²²Зафіксавана таксама ўжыванне ў форме другой асобы множнага ліку: *Ці будзеце? Ці будзеце? Ага! Во вам!* (БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 28), аднак у гэтым выпадку цяжка вызначыць, з чым мае справу даследчык: з рэалізацыяй значэння ‘досыць’ або эліпісам (ці будзеце [так яшчэ рабіць]).

²³БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 156.

²⁴У выданні «Віцебскі краёвы слоўнік» прыводзіцца такі прыклад: *Будзе табе таскацца* (Каспяровіч, с. 47).

²⁵БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 156. Арк. 90.

Працяг табл. 3
Continuation of the table 3

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
*мерыцца	<i>Ты думаеш, нам лепей тут, як на фронце? Учора шаснаццаць нашых ляглі душою ў адной брацкай магіле, а сягоння ты з падпечча пільнаваў нашу сьмерць! Мерыўся мне ў грудзі! [16, с. 110]</i>	‘цэліцца’ ²⁶	Збірацца ажыццявіць якое-н. дзеянне; намервацца // Разм. Імкнуцца заняць якое-н. становішча, пасаду; меціць	1. Намервацца ажыццявіць якое-н. дзеянне. 2. Імкнуцца заняць якую-н. пасаду (разм.)
*нагатаваць	<i>Ня мне ён нагатаваў сьмерць, а самому сабе!..²⁷ [19, с. 54]</i>	‘падрыхтаваць’	1. Назапасіць нейкую колькасць чаго-н. 2. Згатаваць у нейкай колькасці. 3. Накіпяціць у нейкай колькасці	1. Назапасіць нейкую колькасць чаго-н. 2. Згатаваць, зварыць у нейкай колькасці. 3. Накіпяціць у нейкай колькасці
*напрасіцца	<i>І колькі мы нахадзіліся, напрасіліся²⁸</i>	‘папрасіць шмат разоў’	1. Просьбаі ці намёкамі прапанаваць сябе ў якасці чаго-н., дабіцца дазволу на што-н. 2. Сваімі паводзінамі выклікаць якія-н. адносіны да сябе. 3. (1 і 2 ас. не ўжыв.). Узнікнуць, з’явіцца	1. Просьбаі і намёкамі дабіцца запрашэння на ўдзел у чым-н. 2. на што. Сваімі паводзінамі выклікаць якія-н. адносіны да сябе. 3. (1 і 2 ас. не ўжыв.). Узнікнуць, з’явіцца
*падпякаць	<i>А потым усёткі, ня думаю я, каб чалавек, сам жа з гэтае вёскі, стаў падпякаць чорт ведае за чым!...²⁹</i>	‘падпальваць’ (СНЛ-2, с. 93)	Незак. да падпячы. Значэнні дзеяслова падпячы прыводзяцца ніжэй	Лексема не зафіксавана
*падпячы	<i>О, што ж гэта? Злыя людзі падпяклі!...³⁰</i>	‘падпаліць’ (СНЛ-2, с. 93–94)	1. што. Падрумяніць (пра хлеб і пад.). 2. што. Дапячы сыраватае. 3. што і чаго. Спячы ў датак да чаго-н. ужо спечанага. 4. каго-што і без дап. Моцна прыгрэць, прыпячы (пра сонца)	Лексема не зафіксавана
*перавезыць ³¹	<i>Каб узяў добры бізун, ды перавёз разкоў з пяць, адразу супакоілася-б. Шоўкавая стала-б³²</i>	‘перацягнуць, выцяць’ (Бялькевіч, с. 329)	1. Перамясціць, даставіць якім-н. транспартам з аднаго месца на другое. 2. Везучы, перамясціць цераз што-н. на другі бок чаго-н.	1. Перамясціць, везучы цераз якую-н. прастору. 2. Везучы, даставіць з аднаго месца ў другое
*перадацца	<i>Падумай, пра цябе так многа гаварылі: нібыта ты перадаўся на бок Польшчы, што цябе чырвоныя расстралялі!.. [17, с. 55]</i>	‘перайсці на чый-небудзь бок’	Перайсці ад каго-н. каму-н. (пра настрой, пачуцці і пад.) // Распаўсюдзіцца, стаць вядомым	Перайсці ад аднаго да другога

²⁶Аналагічнае ўжыванне зафіксавана на Сенненшчыне: *намерыцца* ‘прыцэліцца’ (МС, т. 1, с. 396).

²⁷У тым самым творы і выданні выкарыстаны таксама іншы дзеяслоў: *Новая пастка, якую нарыхтаваў нам Чырвонец разам з вамі!..* [19, с. 60].

²⁸БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 15.

²⁹Там жа. Арк. 117.

³⁰Там жа. Арк. 99.

³¹У слоўніку І. Бялькевіча фіксуецца ў форме *піравесць*.

³²БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 147–148.

Заканчэнне табл. 3
Ending of the table 3

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
*пхаць	<i>Што-ж гэта – ду- маю – бальшавікі нам мір абяцалі, ды яны-ж нас і кроў праліваць пхаюць...</i> [16, с. 106]	‘прымушаць, рабіць што- небудзь’ (МС, т. 2, с. 127)	1. Дакранацца кароткім рэзкім рухам да каго-, чаго-н.; штур- хаць. 2. Штуршкамі прымушаць рухацца куды-н., у якім-н. на- прамку. 3. Паспешліва засоўваць, запіхваць што-н. куды-н. 4. Да- ваць што-н. у вялікай колькас- ці, звыш меры // Прымушаць каго-н. есці, піць вельмі многа або супраць жадання	1. каго – што. Дакра- нацца рэзкім рухам, кароткім ударам, ру- хам ад сябе, штурхаць. 2. каго – што. Паспеш- ліва або з цяжкасцю запіхваць. 3. каму што. Прымушаць есці, піць многа ці супраць жа- дання
разарацца ³³	<i>Дось яму тут раз- рацца!</i> ³⁴	‘шумець, буяніць’ (СНЛ-3, с. 7)	1. Незак. да разарыцца. Значэнні дзеяслова <i>разарыцца</i> : 1. Страціць сваю маёмасць, ба- гацце; збяднець. 2. Разм. Патра- ціць на што-н. грошы. 2. Зал. да разараць ²	Незак. да разарыцца. Значэнні дзеяслова <i>ра- зарыцца</i> : 1. Страціць маёмасць, багацце; збяднець. 2. Патра- ціць на што-н. грошы (разм.)
*успамінаць	<i>Таварышы, вы правер- це гэта. Можа гэта ня так. Толькі Чыр- вонец некалькі разоў успамінаў Доўгі Мох...</i> [19, с. 59]	‘упамінаць, згадваць’	Незак. да ўспомніць, успамя- нуць. Значэнне дзеяслова <i>ўспомніць</i> : аднавіць у памяці, прыпомніць. Значэнне дзеяслова <i>ўспамянуць</i> : разм. Тое, што і <i>ўспомніць</i>	Незак. да ўспомніць. Значэнне дзеяслова <i>ўспомніць</i> : аднавіць у сваёй памяці
*шпокнуць	<i>Ня людзі, а горшы жы- вёлін! (кідаецца разь- німаць, але зараз-жа адскаквае. Нехта з ня- нацку ударыў яго ў шчаку) / хапаючыся за твар / Ах ты хваро- ба! І мяне шпокнулі!</i> ³⁵ ;	‘ударыць’ ³⁶	1. Аднакр. да шпокаць. Значэнне дзеяслова <i>шпокаць</i> : <i>разм.</i> Падаючы, стукаючыся аб што-н., утвараць кароткі глухі гук // Разрывацца (пра кулі). 2. каго. Разм. Забіць, застрэліць	Аднакр. да шпокаць. Значэнне дзеяслова <i>шпокаць</i> : падаючы, стукаючыся аб што-н., утвараць кароткі глухі гук

Дзеепрыметнікі. У п’есах В. Шашалевіча выяўлены два незафіксаваныя тлумачальнымі слоўнікамі літаратурнай мовы значэнні дзеепрыметнікаў. Як і ў выпадку з прыметнікамі, колькасць дзеепрыметнікаў, якія адрозніваюцца значэннем ад сучасных лексем, у цэлым невялікая. Значэнні гэтых лексічных адзінак знаходзяцца ў цеснай сувязі з зафіксаванымі ў акадэмічных слоўніках значэннямі дзеясловаў і ўтвораных ад іх дзеепрыметнікаў. Абодва прыклады ўжывання дзеепрыметнікаў з’яўляюцца каштоўнымі для даследавання тых форм і значэнняў, якія яны могуць мець, у тым ліку на сучасным этапе развіцця літаратурнай мовы. Падрабязная інфармацыя пра дзеепрыметнікі прадстаўлена ў табл. 4.

Прыслоўі. У п’есах «Змрок» і «Воўчыя ночы» выяўлены тры прыслоўі, якія маюць незафіксаваныя тлумачальнымі слоўнікамі літаратурнай мовы значэнні. Семантыка першых дзвюх лексем з гэтай катэгорыі (*даўней* і *нешта*) непарыўна звязана са значэннямі ў акадэмічных слоўніках, што будзе відавочна нават неспецыялісту. У трэцім выпадку (прыслоўе *як*) гаворка ідзе пра больш экзатычнае ўжыванне, якое не зафіксавана ні ў акадэмічных тлумачальных, ні ў даследаваных дыялектных слоўніках. Аднак прыведзеныя ілюстрацыі пераканаўча сведчаць аб яго прысутнасці ў гаворках, прынамсі з дыяхранічнага пункту гледжання. Падрабязная інфармацыя пра прыслоўі прадстаўлена ў табл. 5.

³³Існуе слоўніковая фіксацыя блізкіх па значэнні слоў: *атразарацца* ‘перастаць бушаваць, вычвараць’ (СНЛ-1, с. 55), *разрацца* ‘крычаць ад болю’ (МС, т. 2, с. 139), *разорзаться* ‘раскрычацца’ (ССГ, т. 9, с. 97).

³⁴БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 139.

³⁵Там жа. Арк. 29. У машынапісе п’есы пазней гэты варыянт заменены на фразу *і мне ляснулі*.

³⁶Сустрэкаецца яшчэ адзін варыянт значэння гэтага дзеяслова: *шпокнуць* ‘ударыць чым-небудзь мяккім або па чым-небудзь мяккім, пляснучь’ (ССГ, т. 11, с. 155).

Табліца 4

Нестандартныя значэнні дзеепрыметнікаў

Table 4

Non-standard meanings of participials

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
зачынены	<i>Чакаецца зачынены сход</i> [18, с. 33]	‘закрыты (пра сход)’	Дзеепрым. зал. пр. ад зачыніць. Значэнні дзеепрыметніка <i>зачыніць</i> : 1. Злучыць створкі, апусціць века чаго-н. // злучыўшы створкі чаго-н., апусціўшы века і пад., перашкодзіць доступу, пранікненню ў сярэдзіну чаго-н. 2. Пакінуць каго-н. у памяшканні, замкнуўшы дзверы; заперці	Лексема не зафіксавана
*перарваны	<i>/здагадаўшыся, перарваным голасам / Таварышы...</i> ³⁷	‘які перарываецца’	Дзеепрым. зал. пр. ад перарваць. Значэнні дзеепрыметніка <i>перарваць</i> : 1. што. Разарваць, раздзяліць надвае, на часткі. / у безас. ужыв. 2. што. Перапыніць, спыніць на некаторы час якас-н. дзеянне, развіццё чаго-н. // што. Парушыць які-н. стан, працэс. // каго. Перабіць чыю-н. размову, гутарку. 3. што. Разарваць, парваць на часткі ўсё, многае	Лексема не зафіксавана

Табліца 5

Нестандартныя значэнні прыслоўяў

Table 5

Non-standard meanings of adverbs

Лексема	Кантэкст	Значэнне	ТСБМ	ТСБЛМ 2022
даўней	<i>Ну што-ж, я ня злуюся... Адышло сэрца. Трэба было даўней так...</i> [16, с. 105]	‘раней’ ³⁸ (МС, т. 1, с. 161)	Некалі, у далёкім мінулым	У старыя часы, у далёкім мінулым
нешта	<i>Што гэта? Нешта знаёмы голас?</i> [17, с. 54]	‘здаецца, нібыта’ ³⁹	1. Чагосьці, чамусьці, невядома чаму. 2. (у спалучэнні з прыназ.). Прыблізна	1. Чагосьці, чамусьці, невядома чаму. 2. Прыблізна
як	<i>Шабека (прагна есць, як ня давіцца)</i> [18, с. 30]	‘ледзь’ ⁴⁰	1. пытальнае. Выражае пытанне аб спосабе дзеяння, стану; якім чынам, якім спосабам. 2. пытальнае. Выражае пытанне аб якасці дзеяння ці стану. 3. азначальнае. У якой меры, ступені; наколькі. 4. неазначальнае. Разм. Як-небудзь. 5. часавае. Тое, што і калі ¹ (у 2 знач.). 6. адноснае. Ужываецца як злучальнае слова	1. прысл. пыт. і адноснае. Якім чынам. 2. прысл. пыт. У якой ступені, наколькі. 3. прысл. азнач. У якой меры, ступені, да чаго. 4. прысл. неазнач. Як-небудзь (разм.). 5. прысл. часавае. У які час

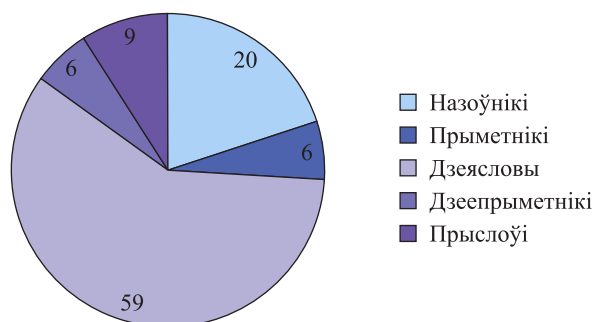
³⁷БДАМЛІМ. Ф. 81. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 131.

³⁸У слоўніку М. Гарэцкага падаюцца наступныя варыянты перакладу: даўней – раньшэ, ранее; когдa-тo (Гарэцкі, с. 72). У больш познім творы сустракаецца яшчэ адзін выпадак ужывання дадзенай лексемы: *От свет настаў. Гэта ж каб даўней хто сказаў, што я дажыў да такога, засмяў бы*. Гл.: *Місько П. Эрпіды на планеце Зямля* // Нацыянальны корпус беларускай мовы : сайт. URL: [https://bnkorus.info/korus.html#search:{%22textStandard%22:{%22subcorpus%22:\[%22teksty%22,%22mizvajennyja%22\],%22authors%22:\[%22%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%22\]},%22lang%22:%22bel%22,%22chains%22:\[{%22words%22:\[{%22word%22:%22%D0%B4%D0%B0%D1%9E%D0%BD%D0%B5%D0%B9%22,%22mode%22:%22EXACT%22}\],%22seps%22:\[null,null\]}\]}](https://bnkorus.info/korus.html#search:{%22textStandard%22:{%22subcorpus%22:[%22teksty%22,%22mizvajennyja%22],%22authors%22:[%22%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%22]},%22lang%22:%22bel%22,%22chains%22:[{%22words%22:[{%22word%22:%22%D0%B4%D0%B0%D1%9E%D0%BD%D0%B5%D0%B9%22,%22mode%22:%22EXACT%22}],%22seps%22:[null,null]}]}) (дата звароту: 20.01.2026).

³⁹У Х. Шынклера сустракаецца ўжыванне ў бліжэйшым значэнні: *А скажы ты, Цімох, ці можна наогул мець такую эканомію, як у Габруся? Нешта неймаверная лічбіна – звыш 35 процантаў...* [21, с. 15].

⁴⁰У літаратуры сустракаюцца выпадкі ўжывання прыслоўя як у прыведзеным значэнні: *Цягнуў калоду, як не асыгнаўся* (у значэнні ‘ледзь не надарваўся’, Гарэцкі, с. 20); *А на руцэ ад кісці і як не да локця тлустая чорная пісяга* (Гомельшчына, с. 113); *Вецір хляпешчыць дзірамі, як ні пывывырачывыць с кареннім* (СНЛ-3, с. 288).

Працэнтныя суадносіны адзінак з нестандартнымі значэннямі прадстаўлены на малюнку.

Суадносіны лексічных адзінак з нестандартнымі значэннямі ў творах В. Шашалевіча, %
Percentage of units with non-standard meanings in the works of V. Shashalevich, %

Заклучэнне

Пры даследаванні значэнняў моўных адзінак у творах В. Шашалевіча «Змрок» і «Воўчыя ночы» былі выяўлены 34 значэнні, не зафіксаваныя ў сучасных тлумачальных слоўніках беларускай літаратурнай мовы. Значэнні размеркаваны па часцінах мовы нераўнамерна. Больш за ўсё нестандартных значэнняў маюць дзеясловы. У ходзе даследавання вызначана, што характар адрозненняў такіх значэнняў можа быць розны. Сярод іх як значэнні, гранічна блізкія да нарматыўных (*ссыпка, выгараць, нешта*), так і значэнні, якія можна аднесці да амонімаў, а не да тых жа лексем, якія пададзены ў слоўніках (*крэндзель, разарацца*).

З аднаго боку, семантыку такіх слоў, як *быць* (*будзе табе*), *крэндзель*, *лог*, *разарацца*, сапраўды ў першую чаргу трэба звязваць з дыялектнымі асаблівасцямі ўсходніх рэгіёнаў Беларусі. З другога боку, многія значэнні з'яўляюцца непасрэдна звязанымі з актуальнымі значэннямі адпаведных лексем. Яны не ствараюць праблем для разумення пры ўспрыманні сучасным чытачом (*адчыняць, даўней, зачынены, перарваны, пхаць, успамінаць, шляхецтва* і інш.). Некаторыя з незафіксаваных значэнняў з часу напісання В. Шашалевічам яго твораў перасталі ўжывацца таму, што ў літаратурнай мове ў гэтых значэннях сталі выкарыстоўвацца іншыя словы: *адчыняць сход* – *адкрываць сход*, *зачынены сход* – *закрыты сход*. Такія значэнні ў поўных акадэмічных слоўніках могуць мець памету «ўст.». У іншых жа выпадках можна гаварыць пра тое, што адпаведныя значэнні і сэнны маглі б прысутнічаць у тлумачальных слоўніках без такой паметы (*даўней, напасіцца* і інш.).

Скарачэнні

Бялькевіч – *Бялькевіч І. К.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа. Мінск : Навука і тэхніка, 1970. 512 с. ; **Гарэцкі** – *Гарэцкі М.* Невялічкі беларуска-маскоўскі слоўнік. Вільня : Друк. Вілен. выд-ва, 1919. 261 с. ; **Гомельшчына** – Народная лексіка Гомельшчыны ў фальклоры і мастацкай літаратуры / рэд. У. В. Анічэнка. Мінск : Выд-ва БДУ, 1983. 174 с. ; **Каспяровіч** – *Каспяровіч М.* Віцебскі краёвы слоўнік (матэрыялы) / рэд.: М. Я. Байкоў, Б. І. Эпімах-Шыпіла. Мінск : [б. в.], 2011. 371 с. ; **МС** – Мова Сенненшчыны : дыялектны слоўнік : у 2 т. / навук. рэд.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. Мінск : Беларус. навука, 2015 ; **СНЛ-1** – *Юрчанка Г. Ф.* Сучасная народная лексіка: з гаворкі Мсціслаўшчыны : слоўн. А – Н / рэд. А. А. Крывіцкі. Мінск : Навука і тэхніка, 1993. 304 с. ; **СНЛ-2** – *Юрчанка Г. Ф.* Сучасная народная лексіка: з гаворкі Мсціслаўшчыны : слоўн. Н – П / рэд. А. А. Крывіцкі. Мінск : Навука і тэхніка, 1996. 304 с. ; **СНЛ-3** – *Юрчанка Г. Ф.* Сучасная народная лексіка: з гаворкі Мсціслаўшчыны : слоўн. Р – Я / рэд. А. А. Крывіцкі. Мінск : Навука і тэхніка, 1998. 351 с. ; **ССГ** – Словарь смоленских говоров : в 11 т. / сост.: Л. В. Граве [и др.]. Смоленск : СГПУ, 1974–2005 ; **ТБСМ** – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэд. К. К. Атраховіч. Мінск : БСЭ, 1977–1984 ; **ТСБЛМ 2022** – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : у 2 т. / рэд. І. Л. Капылоў. Мінск : Беларусь, 2022 ; **Чарн.** – Гавораць чарнобыльцы (з мясцовых гаворак чарнобыльскай зоны ў Беларусі) / склад., навук. рэд. А. А. Крывіцкі. Мінск : [б. в.], 1994. 220 с.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Крамко П, Юрэвіч АК, Яновіч АІ. *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. Том 2.* Мінск: Навука і тэхніка; 1968. 340 с.
2. Жыркевіч МІ. Аб мове камедыі Я. Купалы «Паўлінка». У: Гілевіч НС, рэдактар. *Даследаванні па беларускай і рускай мовах.* Мінск: БДУ імя У. І. Леніна; 1958. с. 69–80.

3. Кучар А. *Літаратурна-крытычныя артыкулы*. Мінск: Дзяржвыдавецтва БССР; 1953. 560 с.
4. Міхалевіч АГ. Сінтаксічныя асаблівасці мовы герояў камедыі Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім». У: Манкевіч АА, укладальнік. *Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі да 120-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Крапівы; 3–4 сакавіка 2016 г.; Мінск, Беларусь*. Мінск: Права і эканоміка; 2016. с. 356–359.
5. Сцяшковіч ТФ. *З назіранняў над мовай К. Крапівы*. Мінск: Выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна; 1961. 108 с.
6. Лепешаў ІА. *Фразеалогія ў творах Кандрата Крапівы*. Мінск: Навука і тэхніка; 1976. 152 с.
7. Рагаўцоў ВІ. *Маўленчае выражэнне камічнага ў беларускай драматургіі*. Магілёў: Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова; 2002. 304 с.
8. Рагаўцоў ВІ. *Вербальныя сродкі камічнага ў беларускай драматургіі: 1920–1940-я гады*. Гродна: ЮрСаПрынт; 2015. 254 с.
9. Шубадзёрава АМ. *Каламбур у беларускай драматургіі*. Магілёў: Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова; 2007. 56 с.
10. Глушыцкі ЛУ. Мова драмы «Апошняе спатканне» Уладзіслава Галубка і яе ацэнка Максімам Гарэцкім. У: Свістунова МІ, рэдактар. *Пісьменнік – мова – стыль. Матэрыялы III Міжнароднай навуковай канферэнцыі; 21–22 верасня 2023 г.; Мінск, Беларусь*. Мінск: БДУ; 2023. с. 295–300.
11. Глушыцкі ЛУ. Стылістыка аўтарскай мовы ў драме «Пакрыўджаныя» Л. Родзевіча. У: Капылоў ІЛ, рэдактар. *Беларуская мова – галоўная гісторыка-культурная каштоўнасць нацыі і дзяржавы (да 95-годдзя Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа)*. Мінск: Беларуская навука; 2025. с. 320–326.
12. Лаўшук СС. *Станаўленне беларускай савецкай драматургіі*. Мінск: Навука і тэхніка; 1984. 190 с.
13. Мамачкін З. «Мой вораг – эпоха»: лёс драматурга Васіля Шашалевіча. *Роднае слова*. 1994;9:11–17.
14. Мамачкін З. Драматургія Васіля Шашалевіча. *Роднае слова*. 1997;1:4–17.
15. Ароўка ММ, Багдановіч ІЭ, Бароўка ВЮ, Варвашэвіч МА, Васючэнка ПВ, Гніламёдаў УВ. *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. Том 2*. Мінск: Беларуская навука; 1999. 903 с.
16. Шашалевіч В. Сумны зьвер. *Узвышша*. 1928;5:102–111.
17. Шашалевіч В. Воўчыя ночы (драматычныя абразы). *Узвышша*. 1929;1:54–70.
18. Шашалевіч В. Воўчыя ночы (драматычныя абразы). *Узвышша*. 1929;4:25–41.
19. Шашалевіч В. Воўчыя ночы (драматычныя абразы). *Узвышша*. 1929;7:43–69.
20. Галуза ІУ. Слоўнік жывой беларускай мовы ў 20-я гады XX ст.: крытэрыі адбору лексікі і яе фіксацыя. *Доклады Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі*. 2015;6:115–122.
21. Шынклер Хв. *Запіскі інструктара Томана*. Мінск: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі; 1934. 218 с.

Статья поступила в редакцию 29.04.2026.
Received by editorial board 29.04.2026.